

О. С. Стасюк, канд. філол. наук, асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МЕТАІНТЕРТЕКСТУ (на матеріалі парламентського дискурсу ФРН)

У статті розкрито прагматичний потенціал метаінтертексту в парламентському дискурсі. Виокремлено комунікативні тактики, які реалізуються за допомогою метаінтертексту. Встановлено, що метаінтертекст використовується в парламентському дискурсі з метою інформування, надання оцінки інтертексту, підкреслення авторитетності автора інтертексту та його незаангажованості, солідаризації з автором інтертексту, викриття слів політичних опонентів та ухиляння від відповіді. Визначено мовні особливості метаінтертексту, що реалізує кожну з виокремлених тактик.

Ключові слова: інтертекст, комунікативна тактика, метаінтертекст, парламентський дискурс, прагматика, текст.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика вирізняється інтересом до текстів, що функціонують у інституційних комунікативних умовах. Галуззю спілкування, що чинить значний вплив на життя сучасного суспільства, є політична, зокрема парламентська. Великий інтерес останнім часом викликають дослідження інтертекстуальності та інтердискурсивності в інституційній комунікації. У зв'язку з цим **актуальним** є вивчення інтертексту в парламентському дискурсі.

Аналіз досліджень і публікацій. Лінгвістика тексту прагне до уточнення широкого тлумачення терміну "інтертекстуальність", запропонованого Юлією Крістєвою, що передбачає універсальний взаємозв'язок між текстами [3]. У вузькому розумінні лінгвісти розрізняють вертикальну та горизонтальну інтертекстуальність [7, с. 8]. Вертикальна інтертекстуальність передбачає дотримання автором тексту норм відповідного типу тексту. Під горизонтальною інтертекстуальністю розуміють використання фрагментів одного тексту в іншому тексті. Далі в цій статті мова йтиме про горизонтальну інтертекстуальність.

Інтертекст може бути імпліцитним та експліцитним [7, с. 7]. Імпліцитність передбачає відсутність у тексті виражених вказівок на використання інтертексту, що ускладнює його виявлення. Інтертекст може також бути експліцитно маркованим. Вказівка на використання інтертексту та основна інформація про нього (автор інтертексту, тип інтертексту, час та місце його появи тощо) міститься у фрагментах тексту, що описують інтертекст і на позначення яких доцільно вжити термін "метаінтертекст". Метаінтертекст визначається як "текст про текст у тексті" [2, с. 39]. Саме в метаінтертексті містяться маркери інтертекстуальності, що останнім часом стали об'єктом лінгвістичних досліджень [напр., 5].

Метаінтертекст є знаком, що сигналізує про появу інтертексту. Відповідно, можливим є опис синтаксичних, семантичних та прагматичних характеристик метаінтертексту. Цю статтю присвячено розгляду прагматичного аспекту, тобто взаємозв'язку між метаінтертекстом та автором тексту.

Мета статті – з'ясувати прагматичні характеристики метаінтертексту в парламентському дискурсі ФРН.

Матеріал дослідження охоплює понад 300 прикладів інтертекстуальних включень з метаінтертекстом, що супроводжує їх, дібрані зі стенограм пленарних засідань бундестагу Німеччини за 2014 рік.

Викладення основного матеріалу. З'ясування прагматичного потенціалу метаінтертексту передбачає визначення його ролі в реалізації комунікативних стратегій і тактик, які використовуються учасниками парламентської комунікації для досягнення власних цілей. Поняття комунікативних стратегій і тактик широко застосовується у вітчизняній лінгвістиці [напр., 1; 4]. Оскільки мовленнєва діяльність у стінах парламенту спрямована насамперед на здобуття або утримання влади, основними комунікативними стратегіями, що використовуються в парламентських дебатах, є стратегії дискредитації політичних опонентів та презентації власної політичної сили. Слід виокремити організаційні репліки спікера (віце-спікерів) бундестагу, метою яких є консолідація парламенту та організація його діяльності. Для здійснення цих комунікативних стратегій учасниками парламентської комунікації використовується широкий спектр комунікативних

тактик та прийомів, частина з яких здійснюється за допомогою інтертексту та метаінтертексту.

Аналіз метаінтертексту в парламентському дискурсі ФРН дозволив виявити такі комунікативні тактики, що реалізуються за його участю.

1. Тактика інформування.

Метою використання метаінтертексту найчастіше є інформування про інтертекст. При цьому з аксіологічної точки зору і інтертекст, і метаінтертекст є нейтральними. Нейтральними є зокрема репліки спікера парламенту, у яких він зачитує пункт порядку денного пленарного засідання.

Norbert Lammert (Präsident des Bundestages): Ich rufe nun den Tagesordnungspunkt 4 auf: "Eidesleistung der Bundesminister" [6, с. 31].

Метаінтертекст, що використовується з метою інформування, найчастіше є стандартизованим, це типові висловлювання, що вживаються в парламентській комунікації. При цьому адресантом найчастіше є спікер або віце-спікери парламенту, а адресатом є усе парламентське зібрання. Інтертекст у цьому разі, як правило, є парламентським документом, наприклад, порядком денним пленарного засідання бундестагу, текстом присяги, письмовим запитанням депутатів парламенту до міністрів тощо.

Рідше спостерігаються приклади з іншим адресатом чи адресантом.

Norbert Lammert (Präsident des Bundestages): Ich werde den Eid vorsprechen und bitte dann die Mitglieder der Bundesregierung, den Eid mit den Worten "Ich schwüre es, so wahr mir Gott helfe" oder "Ich schwüre es" zu bekräftigen: "Ich schwüre, dass ich meine Kraft dem Wohle des deutschen Volkes widmen, seinen Nutzen mehren, Schaden von ihm wenden, das Grundgesetz und die Gesetze des Bundes wahren und verteidigen, meine Pflichten gewissenhaft erfüllen und Gerechtigkeit gegen jedermann üben werde" [6, с. 231].

Тут адресатом є члени уряду, які повторюють присягу, що зачитується спікером парламенту.

2. Тактика оцінювання.

Метаінтертекст використовується в парламентській комунікації для надання власної оцінки інтертексту та його автору автором тексту.

Hans-Christian Strübele (Bündnis 90 / Die Grünen): Falsch war auch, was Herr Pofalla erklärt hat: Die Vorwürfe sind "vom Tisch" [18002, с. 51].

Основною особливістю метаінтертексту, що використовується з метою надання оцінки, є наявність у його складі лексем із семантичними компонентами, що містять позитивне чи негативне оцінне значення (прислівник *falsch* у цьому прикладі).

Попри те, що найчастіше критика спрямована проти політичних опонентів, а інтертекст є їхніми ж словами, у парламентському дискурсі ФРН спостерігається й використання оцінної тактики метаінтертексту з метою критики інших осіб, наприклад, іноземних політичних діячів.

Andreas Schockenhoff (CDU/CSU): Liebe Kolleginnen und Kollegen, welche Botschaft sendet uns eigentlich der folgende Vorgang im Kreml am letzten Donnerstag? Dort wurde nach der Rede des russischen Präsidenten zur Lage der Nation das Lied des russischen Sängers Oleg Gazmanov mit folgendem Text vorgetragen: "Ukraine und Krim, Moldau und Weißrussland – das ist mein Land. Kasachstan, Kaukasus und das Baltikum – ich bin geboren in der UdSSR, gemacht in der UdSSR." Jeder weiß, dass bei Veranstaltungen wie dem Bericht zur Lage der Nation nun wirklich nichts dem Zufall überlassen wird. Deshalb ist diese Botschaft mit Blick auf die Nachbarstaaten zumindest irritierend [6, с. 250].

Тут депутат німецького парламенту критикує російського президента шляхом негативної оцінки пісні російського співака Олега Газманова. Негативну оцінку передано в метаінтертексті лексемою *"irritierend"*.

Спостерігається й використання метаінтертексту з метою надання позитивної оцінки інтертексту та його автору.

Kerstin Griese (SPD): Wir haben in unserer Koalitionsvereinbarung, so sie denn von unseren Mitgliedern unterstützt werden wird, dazu eine schöne Aussage, die ich Ihnen zitieren will: "Die Herausbildung einer europäischen Zivilgesellschaft ist eine essentielle Voraussetzung für eine lebendige europäische Demokratie. Besonders wichtig ist es, dafür auch die Jugendpolitik weiterzuentwickeln." Das sind zwei der guten Sätze in diesem Koalitionsvertrag [18003, с. 189].

Тут депутат німецького парламенту надає позитивну оцінку положенням коаліційної угоди, використовуючи лексеми з позитивним оцінним значенням "gut", "schun".

3. Тактика підкреслення авторитетності та політичної незаангажованості автора інтертексту та джерела, з якого взятий інтертекст.

Важливою прагматичною характеристикою метаінтертексту, що зумовлює його використання учасниками парламентської комунікації, є здатність надавати більшої ваги та достовірності словам, які наведені в інтертекстуальному включенні. При цьому парламентарі намагаються показати, що джерело, з якого взятий інтертекст, є авторитетним, а автор інтертексту політично незаангажованим. Такими незаангажованими авторами інтертексту найчастіше є науковці, представники незалежних від політичних сил організацій та ЗМІ, а також політики найвищого рангу, що виконують представницькі функції (зокрема Федеральний президент у Німеччині).

Petra Sitte (Die Linke): Niemand Geringerer als der Bundestagspräsident selbst hat es in seiner Antrittsrede klargestellt – ich zitiere –: "Und selbstverständlich bedarf eine geschäftsführend amtierende Bundesregierung nicht weniger parlamentarischer Kontrolle als eine neu gewählte." (...) Die Linke sieht das genauso [6, с. 70].

Використання цієї тактики передбачає наявність у складі метаінтертексту лексичних одиниць, що вказують на статус автора інтертексту, таких як *Professor, Bundespräsident* тощо. У наведеному вище прикладі значущість автора інтертексту підкреслюється словами "*niemand Geringerer als der Bundespräsident selbst*".

4. Тактика солідаризації з інтертекстом та його автором.

Метаінтертекст використовується в парламентському дискусії також для солідаризації мовця з інтертекстом та його автором. Автор тексту погоджується з висловленим в інтертексті.

Найчастіше у такий спосіб метаінтертекст використовується опозицією. В інтертексті міститься критика влади, а за допомогою метаінтертексту опозиціонер погоджується з цією критикою.

Matthias W. Birkwald (Die Linke): Darum fordere ich Sie auf, meine Damen und Herren von Union und SPD: Heben Sie die Zurechnungszeit um drei Jahre an und hören Sie auf die Präsidentin des Sozialverbandes VdK Deutschland, Ulrike Mascher! Sie hat gestern gesagt – ich zitiere –: "Die Erwerbsminderungsrentner dürfen

von CDU/CSU und SPD nicht weiterhin mit der Beibehaltung der Abschlöge bestraft werden. (...)" Recht hat Frau Mascher [6, с. 100]!

Тут згода з автором інтертексту виражена словосполученням "*Recht haben*". Метаінтертекст, що реалізує тактику солідаризації, також може бути виражений за допомогою речень "*So sehen wir es auch.*", "*Wir stimmen dieser Meinung zu*" тощо.

5. Тактика викриття слів політичних опонентів.

Метаінтертекст, що супроводжує інтертекстуальні включення, авторами яких є політичні опоненти автора тексту, може використовуватися для викриття сказаного політичними опонентами, тобто інтертексту.

Eva Bulling-Schröter (Die Linke): Wie steht es so schon im Koalitionsvertrag: Begrenzung der "Kostendynamik beim Ausbau der erneuerbaren Energien", und man will "der Entwicklung der konventionellen Energiewirtschaft einen stabilen Rahmen" geben. Was hinter dieser Verklausulierung steht, ist ja wohl klar: Der Ausbau der Erzeugung von Energie aus Wind und Sonne wird gebremst; schwarz wie Kohle ist die Zukunft [6, с. 113].

Тут викриття здійснюється за допомогою лексеми "*Verklausulierung*", яка вказує на нечіткість, евфемістичний характер висловлювання політичних опонентів мовця. З цією ж метою вживаються лексеми "*Euphemismus*", "*Verhüllungswort*", "*Vernebelungswort*" тощо.

6. Тактика ухиляння від відповіді шляхом повторення власних слів.

Учасники парламентської комунікації вдаються до цитування текстів, авторами яких є вони самі. У такий спосіб вони можуть ухилятися від надання детальних пояснень на вимогу політичних опонентів.

Maria Böhmer (Staatsministerin bei der Bundeskanzlerin): Frau Kollegin Paus, ich hatte Ihnen bereits in meinem Schreiben vom 14. November 2013 darauf geantwortet; es ging um die schriftliche Frage 28. Ich zitiere: "Es ging um allgemeine bundespolitische Themen und die Krise im Euro-Raum" [6, с. 120].

У цьому прикладі представник влади на запитання опозиції цитує власну письмову відповідь, відмовляючись надати детальніші пояснення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, що учасники парламентської комунікації вдаються до використання експліцитної інтертекстуальності з метою досягнення власних комунікативних цілей. При цьому застосування окремих тактик тісно пов'язане з комунікативною роллю відповідного учасника парламентської комунікації. Зокрема представники опозиції використовують метаінтертекст здебільшого для надання негативної оцінки представникам влади та викриття їхніх слів, а також для солідаризації з автором інтертексту, що критикує владу, а політики з владного табору використовують метаінтертекст для ухиляння від відповіді на запитання політичних опонентів. Цікавими напрямками подальшого вивчення метаінтертексту є з'ясування прагматичних особливостей його вживання в інших галузях інституційної комунікації, а також проведення зіставних досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Белова А. Д.* Комунікативні стратегії і тактики : проблеми систематики / Алла Дмитрівна Белова // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць. – Вип. 10. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2004. – Вип. 10. – С. 11–16.
2. *Гавенко А. С.* Метаінтертекстуальність в художественном тексті (на матеріалі російських розповідей 80-х років ХХ–ХХІ століть) / А.С. Гавенко // Філологія і людина. – Барнаул : Изд-во Алтайск. гос. ун-та, 2011. – № 2. – С. 36–48.
3. *Кристева Ю.* Семиотика. Исследования по семанализу / Юлия Кристева. – М. : Академический Проект, 2013. – 288 с.
4. *Пилипенко Р. С.* Комунікативні стратегії репрезентаційної спрямованості в німецькому економічному дискурсі / Ростислав Євгенович Пилипенко // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць. – К : Київськ. нац. лінгвістичний ун-т, 2006. – Вип. 17. – С. 284–289.
5. *Шаповал М.* Система координат : типологія міжтекстової взаємодії та маркери інтертекстуальності / Мар'яна Шаповал // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. – Львів : Вид-во Львівськ. ун-ту, 2008. – Вип. 44. – Ч. 1. – 316 с.
6. *Deutscher Bundestag.* Stenografischer Bericht [Електронний ресурс]. – 18. Legislaturperiode. – Sitzung 1–3. – Berlin, 2013–2014. – 228 S. – Режим доступу : <http://dip21.bundestag.de>
7. *Klein J.* Linguistische und literaturwissenschaftliche Beiträge zur Intertextualität / Josef Klein, Ulla Fix (Hg.). – Tübingen : Stauffenburg-Verl., 1997. – 402 S.

Стаття надійшла до редакції 14.04.15

А. С. Стасюк, канд. філол. наук, асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, г. Київ

Прагматическіе характеристики метаінтертекста (на матеріалі парламентського дискурса ФРГ)

В статті описан прагматическій потенціал метаінтертекста в парламентському дискурсі. Виділені комунікативні тактики, реалізуєміе с его помістю. Вьяснено, что метаінтертекст іспользуєтся в парламентському дискурсі с целью інформірованія об інтертексті, оцєнки інтертекста, підчерківанія авторітєта і незаангажированності автора інтертекста, солідаризації с інтертекстом???, розоблачєнія слов політїческіх оппонєтов і уклонєнія от отвєта. Опредєлені язиковіе особєнности метаінтертекста, которїй реалїзуєт каждую із видєленних тактік.

Ключєвіє слова: інтертекст, комунікативна тактика, метаінтертекст, парламентський дискурс, прагматика, текст.

O. Stasiuk, PhD in Phil., Assistant Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Pragmatic characteristics of metaintertext (based on the parliamentary discourse of Germany)

The article deals with the pragmatic characteristics of metaintertext in the parliamentary discourse. The communicative tactics that are implemented by metaintertext are revealed. It is defined that metaintertext is used in the parliamentary discourse for informing about intertext, evaluating intertext, marking authority of the author of intertext, solidarization with intertext, revealing words of the political opponents and avoiding answering. The linguistic characteristics of metaintertext that is used with each of the tactics are described.

Keywords: intertext, communicative tactics, metaintertext, parliamentary discourse, pragmatics, text.

УДК 81'38=161.2 КоломієцьВ

О. М. Строкаль, канд. філол. наук., асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ПОЕТИКА ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКИХ ФЛОРОНІМІВ У ТЕКСТАХ ВОЛОДИМИРА КОЛОМІЙЦЯ

У статті розглянуто особливості функціонування оказіональних лексем-флоронімів у поезіях Володимира Коломійця. Досліджено характер